

دانشگاه الزهرا (س)

دانشکده الهیات

پایان نامه جهت اخذ کارشناسی ارشد

رشته تاریخ و تمدن ملل اسلامی

موضوع :

نقش صوفیه در گسترش اسلام در شبه قاره هند از غزنویان تا آغاز

گورکانیان

استاد راهنما:

دکتر زهرا ربانی

استاد مشاور:

دکتر حجت الله جوانی

دانشجو :

مریم علی پور جیرنده

شهریور ۹۰

کلیه دستاوردهای این تحقیق متعلق به دانشگاه الزهراء(س) است.

تقدیم به :

همسر م «حمید تسلیمی»

که عبور از دشواری های راه بی او ممکن نبود.

تقدیر و تشکر :

با تشکرو سپاس فراوان از سرکار خانم دکتر زهرا ربانی ،
استاد محترم راهنما و جناب آقای دکتر حجت الله جوانی ، استاد
محترم مشاور که در تمام مراحل این پایان نامه با دقت و حوصله
بسیار این جانب را از راهنمایی های ارزشمند خود بهره مند
ساختند و از استادان محترم داور جناب آقای دکتر معصومی و
سرکار خانم مقدم که قبول زحمت نمودند تشکر و قدردانی
می نمایم.

چکیده

مسلمانان در سده ی اول هجری با فتح سند قدم به شبه قاره هند گذاشتند. هر چند مردم این سرزمین به واسطه حضور بازرگانان مسلمان در جنوب شبه قاره با مسلمانان آشنایی داشتند. با این وجود جریان اصلی ورود اسلام به هند با فتوحات غزنویان آغاز شد. با این که لشگر کشی های نظامی نقش زیادی در گسترش اسلام نداشت، اما زمینه ساز مهاجرت بسیاری از گروه های مسلمان از جمله صوفیه شد که با هدف گسترش اسلام وارد شبه قاره هند شدند. مهم ترین سلسله های صوفیه، چشتیه و سهروردیه هستند که در زمان حکمرانی غوریان وارد هند شدند. وجود مشابهت و زمینه های مشترک فکری در عرفان هندوی و تصوف اسلامی هم چون وحدت وجود و تهذیب نفس و... موجب شد تا سرزمین هند بستری مناسب برای فعالیت های تبلیغی و مسالمت آمیز صوفیان مسلمان شود. از سوی دیگر، اندیشه برادری و برابری صوفیان مسلمان در جامعه هندو که از نظام طبقاتی کاست و تبعیض های ناروای اجتماعی رنج می برد، موجب گرایش بسیاری از مردم هندو به اسلام شد.

هدف این پژوهش بررسی و توضیح نقش صوفیان در گسترش اسلام در شبه قاره هند از زمان غزنویان تا آغاز گورکانیان می باشد و در آن به مباحثی چون آغاز ورود صوفیه به شبه قاره هند و راه های گسترش اسلام در شبه قاره توسط صوفیه و عوامل گسترش اسلام در آن و همچنین موانع گسترش اسلام در شبه قاره توسط صوفیه پرداخته می شود.

واژگان کلیدی: گسترش اسلام، شبه قاره هند، صوفیه، چشتیه، سهروردیه.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
فصل اول : کلیات تحقیق	
۲.....	مقدمه
۴.....	مسئله پژوهش
۵.....	پرسش های پژوهش (پرسش های فرعی)
۵.....	فرضیات پژوهش
۶.....	پیشینه ی پژوهش
۸.....	روش شناسی پژوهش
۸.....	نقد و بررسی منابع
۱۳.....	تعریف واژگان (عملیاتی)
فصل دوم : مروری بر آغاز ورود صوفیه به شبه قاره هند	
۱۶.....	مروروی بر آغاز ورود صوفیه به شبه قاره هند
۱۸.....	چشتیه
۲۴.....	سهروردیه
۲۷.....	کبرویه
۲۸.....	فردوسیه
۲۹.....	قلندریه
فصل سوم : راه های موثر در گسترش اسلام توسط صوفیه در شبه قاره هند	
۳۴.....	راه های موثر در گسترش اسلام توسط صوفیه در شبه قاره هند
۳۴.....	برگزاری آداب جمعی در خانقاهها

۳۵	گسترده سفره های عمومی
۳۷	سماع
۴۳	عرس
۴۵	کرامات صوفیه
۴۹	وعظ و خطابه
۵۲	ادبیات صوفیانه
۵۳	نگارش کتابهایی درباره ی سیروسلوک
۵۵	ملفوظات
۵۸	مکتوبات
۵۹	رسائل
۶۰	تذکره ها
۶۰	اشعار

فصل چهارم : عوامل گسترش اسلام در شبه قاره هند توسط صوفیه

۶۳	مشابهت آموزه های عرفان هندی و تصوف اسلامی
۶۶	وحدت وجود
۶۹	دوگانگی جسم و روح
۷۰	تهذیب نفس
۷۱	ذکر
۷۲	حبس نفس
۷۳	اتحاد با خداوند
۷۴	فنا

عوامل اجتماعی مؤثر در جامعه هندویی جهت گسترش اسلام

- ۷۶..... وجود نظام کاست در جامعه هند
- ۸۱..... نگرش منفی به زن در جامعه هندویی
- ۸۴..... وجود اندیشه سمساره در میان هندوان در قیاس با رستگاری در اسلام..
- ۸۵..... روابط حسنه متصوفه با سلاطین

فصل پنجم : موانع گسترش اسلام توسط صوفیه در شبه قاره هند

- ۹۴..... موانع گسترش اسلام توسط صوفیه در شبه قاره هند
- ۹۵..... مخالفت علما و قشریون مذهبی
- ۹۵..... دلایل و انگیزه های شخصی
- ۹۷..... دلایل اعتقادی
- ۱۰۰..... مخالفت سلاطین و حاکمان
- ۱۰۰..... دلایل شخصی
- ۱۰۱..... عوامل سیاسی
- ۱۰۲..... تحریک علما و قشریون
- ۱۰۴..... مخالفت رهبران هندو
- ۱۰۵..... جنبش بهکتی
- ۱۰۸..... نتیجه گیری
- ۱۱۰..... فهرست منابع و مأخذ

فصل اول

کلیات

مقدمه

هند سرزمینی پهناور با جمعیتی انبوه در جنوب شرقی آسیاست که به دلیل وسعت و گستردگی و تنوع قومی و فرهنگی به شبه قاره معروف شده است. اعراب از گذشته دور و پیش از ظهور اسلام با این سرزمین آشنایی داشتند و از همان دوران، میان هند و جزیره العرب روابط بازرگانی وجود داشت. این روابط پس از ظهور اسلام نیز ادامه داشت و به همین دلیل مردم سواحل جنوبی شبه قاره هند، قبل از فتح این سرزمین با گروههای مسلمان آشنا شده بودند.

فتح ایران به دست مسلمانان راه ورود به سند به عنوان دروازه ورود به شبه قاره را هموار ساخت. هر چند در سده ی اول هجری، جنگجویان مسلمان، حملات پراکنده ای را به مرزهای بلوچستان و سند انجام دادند، اما می توان گفت، نخستین حمله جدی و گسترده آنان در اواخر سده ی اول هجری و در زمان امویان، به قصد کشورگشایی و کسب ثروت انجام گرفت. محمد بن قاسم در سال ۹۳ هجری قمری سرزمین سند را فتح کرد و تعداد زیادی از ساکنان آن را به قتل رسانید و موجبات نفرت و کینه هندوان را فراهم آورد.

پس از آن سند مهم ترین پایگاه مسلمانان در شبه قاره هند تا زمان غزنویان بود. در قرن چهارم هجری، سبکتگین برای نخستین بار به هند حمله کرد و در بخش بزرگی از آن مستقر شد. پس از او محمود غزنوی در دوران پادشاهی اش پانزده یا هفده بار به هند حمله کرد. هر چند سلطان محمود داعیه ی جهاد با کفار و گسترش اسلام در شبه قاره هند را داشت، اما این حملات بهانه ای برای کسب اعتبار به عنوان مجاهد در جهان اسلام و همچنین دست یابی به ثروت بی شمار شبه قاره هند بود. به نظر می رسد با این که حملات پی در پی و ویرانگر محمود غزنوی و بعدها جانشینانش به هند باعث تنفر و بدبینی بسیاری از هندوان به مسلمانان شد، اما همین حملات زمینه ساز مهاجرت بسیاری از گروه های مسلمان به ویژه صوفیه به این سرزمین شد.

در آغاز ، مشایخ صوفی بنا به درخواست پیران خود، به صورت انفرادی برای نشر اسلام به این سرزمین مهاجرت می کردند. در دوره حکمرانی غوریان، طریقت های صوفیانه همچون چشتیه و سهروردیه به صورت سلسله ای وارد شبه قاره هند شدند و تلاش زیادی در جهت گسترش اسلام نمودند. موضوع این پایان نامه که در پنج فصل تنظیم شده ، بررسی نقش این صوفیان در گسترش اسلام در شبه قاره هند است.

فصل اول این پایان نامه با عنوان کلیات به مقدمه و تبیین مسئله پژوهش و پرسش اصلی و همچنین پرسش های فرعی و فرضیه ها و پیشینه ی پژوهش و نقد و بررسی منابع می پردازد. در فصل دوم به آغاز ورود صوفیه به شبه قاره هند و سلسله ها و طریقت های صوفیانه از جمله چشتیه، سهروردیه، کبرویه، فردوسی و قلندریه پرداخته می شود.

فصل سوم این پایان نامه با عنوان راه های گسترش اسلام توسط صوفیه در شبه قاره هند می باشد که در آن آداب و معارف خانقاهی همچون گستردن سفره ی عمومی غذا، سماع و... بررسی می شود.

در فصل چهارم به عوامل گسترش اسلام در شبه قاره هند با دو محور پرداخته می شود که محور اول بحث در مورد مشابهت آموزه های عرفان هندویی و تصوف اسلامی است که موضوع آن بحث هایی مانند وحدت وجود، تهذیب نفس و ذکر و... می باشد و محور دوم این فصل عوامل اجتماعی مؤثر در گسترش اسلام همچون کاست و سمساره و... می باشد.

فصل پنجم به موانع گسترش اسلام توسط صوفیه در شبه قاره هند می پردازد که در آن به موضوعاتی از جمله مخالفت حکام و سلاطین و علمای قشری مذهب با صوفیه و همچنین رقابت رهبران هندو با متصوفه پرداخته می شود.

مسئله پژوهش

اسلام در سده اول هجری با حضور فاتحان مسلمان در سرزمین سند به شبه قاره هندوستان وارد شد. پایگاه اصلی مسلمانان تا سه قرن بعد، در این شبه قاره به سند و ملتان محدود می شد. هر چند در جنوب نیز بیشتر، به واسطه ی حضور بازرگانان مسلمان برخی نواحی مسلمان نشین وجود داشت، جریان اصلی ورود اسلام به هند و گسترش آن را می توان از زمان غزنویان دانست. سلطان محمود غزنوی به بهانه گسترش و ترویج اسلام بارها به این سرزمین حمله کرد و دودمان هندو شاهان و پهنه را بر انداخت. می توان گفت، این لشگرکشی ها برای مردم شبه قاره هند جز ویرانی و خرابی و درنهایت نفرت و کینه هندوان به مسلمین ثمری در برداشت، اما زمینه ساز مهاجرت بسیاری از علما و صوفیه و دیگر اقشار و طبقات مردم مسلمان به سرزمین هند شد.

هر چند بخشی از جامعه هند توسط زور و اجبار نیروی نظامی حاکمان مسلمان اسلام آوردند. اما بخش زیادی از مسلمانان این سرزمین، اسلام خود را مرهون فعالیت های تبلیغی و مسالمت آمیز صوفیانی هستند که بعد از فتح این سرزمین وارد آن شدند. زندگی ساده، خلق و خوی سازگار و مبتنی بر عشق و مهربانی متصوفه تأثیر به سزایی در گرایش گروهی و فردی مردم هند به اسلام داشته است. از مهمترین سلسله های صوفیه، چشتیه و سهروردیه هستند که در دوره حکمرانی غوریان به این سرزمین وارد شدند و تلاش زیادی در نشر و گسترش اسلام نمودند. پرسش اصلی این پژوهش آن است که: صوفیه چه نقشی در گسترش اسلام در شبه قاره هند از زمان غزنویان تا آغاز گورکانیان داشتند؟

پرسش های پژوهش (پرسش های فرعی)

- ۱- آموزه های مشترک عرفان هندویی با اعتقادات صوفیه همانند باور به وحدت وجود ، لزوم تهذیب نفس و چه تأثیری در پذیرش اسلام توسط هندوان داشته است؟
- ۲- صوفیان از چه راههایی در گسترش اسلام در شبه قاره هند نقش داشته اند؟
- ۳- زمینه های تسهیل کننده گسترش اسلام در میان هندوان توسط صوفیان چه بود؟
- ۴- عوامل بازدارنده گسترش اسلام توسط صوفیان در هند چه بوده است؟

فرضیات پژوهش

- ۱- وجود زمینه های مشترک فکری در عرفان هندویی و اعتقادات صوفیه سبب تسهیل گروه هندوان به اسلام گردید.
- ۲- صوفیان عموماً از راههای مختلف در تبلیغ و گسترش اسلام نقش داشته اند:
الف) برگزاری آداب و مراسم جمعی صوفیه در خانقاهها و شرکت عمومی افراد در آن از عوامل جذب هندوان به اسلام بود.
ب) تألیف آثار صوفیانه و معارف خانقاهی توسط صوفیه در گسترش اسلام در هند نقش به سزایی داشت.
ج) مشاهده کرامات صوفیه از جمله عوامل جذب هندوان به اسلام بوده است.
- ۳- الف) وجود اختلافات طبقاتی و محرومیت کاست های پایین جامعه از جمله عوامل تسهیل کننده گسترش اسلام در میان هندوان توسط صوفیان بود.
ب) وجود اندیشه امکان نجات در اسلام در دنیای فعلی در مقابل اعتقاد به سمساره در آیین هندویی از جمله عوامل تسهیل کننده گسترش اسلام در هند بود.
ج) روابط حسنه و دوستانه میان برخی فرق متصوفه با سلاطین از عوامل گسترش اسلام در هند بود.

۴- ظاهراً موانع گسترش اسلام توسط صوفیه سه دسته اند:

الف) رقابت رهبران هندو با متصوفه از عوامل بازدارنده گسترش اسلام در هند بود.

ب) مخالفت قشریون مذهبی با گسترش تصوف از عوامل بازدارنده گسترش اسلام در هند توسط متصوفه بود.

ج) روابط غیر دوستانه میان برخی فرق متصوفه با سلاطین از موانع گسترش اسلام توسط صوفیان بود.

پیشینه ی پژوهش

تاریخ فعالیت‌های تبلیغی و نفوذ اجتماعی صوفیان در جامعه هند کمتر مورد توجه محققان قرار گرفته است و بیشتر به شرح لشگرکشی‌های نظامی و پیروزی‌های سلاطین پرداخته شده است. در میان مطالعات جدید می‌توان به کتب و مقالاتی اشاره کرد که در مباحث خود به این موضوع اشاراتی داشته اند:

از جمله کتاب تاریخ تصوف در هند تألیف آقای عباس اطهر رضوی که در آن به شخصیت‌های برجسته سلسله‌های صوفیه و تعالیم اساسی و نقش ایشان در تفکر دینی و عرفانی و اجتماعی در شبه قاره هند پرداخته شده است. مسائلی که در این کتاب به آن پرداخته شده، برای این پژوهش بسیار راهگشا بوده است. اما نویسندگان در این کتاب هیچ اشاره‌ای به عوامل گسترش اسلام و نیز شیوه‌های تبلیغ و راه‌های گسترش اسلام توسط صوفیه در شبه قاره هند نداشته است که در این پژوهش در حد امکان به این موضوعات پرداخته شده است.

کتاب دیگر، تاریخ تفکر اسلامی در هند تألیف آقای عزیزاحمد است که در فصلی بسیار کوتاه به تصوف رسمی در هند اختصاص داده شده است که در آن به آغاز تصوف در هند و همچنین به معرفی سلسله‌های مهم صوفیه به اختصار پرداخته شده است. یقیناً این کتاب با پژوهش حاضر از نظر حجم و محتوا کاملاً متفاوت است.

کتاب دیگری که در خور توجه است کتاب *تاریخ گسترش اسلام* است که توسط سرتوماس آرنولد نگاشته شده که فصل نهم این کتاب به انتشار اسلام در هندوستان اختصاص یافته است. نویسنده در این فصل صرفاً به چند تن از مبلغان صوفی که در جذب مردم هند به اسلام نقش داشته اند، به اجمال اشاره می کند.

کتاب دیگر، *عرفان هندو و اسلامی* تالیف روبرت چارلز زینر است که توسط خانم دکتر نوری سادات شاهنگیان ترجمه شده است. این کتاب شامل هشت فصل می باشد و زینر بسط تصوف را از منظر شخصیت های اصلی تصوف اسلامی مانند ابوسعید، جنید و غزالی و دیگران بررسی کرده و در فصل هشتم این کتاب درباره ی شباهت آراء صوفیه و تاثیر پذیری آنان از مکتب ودانته هندوان در قرن دوم بحث می کند، اما در مورد قرون چهارم به بعد که موضوع این پژوهش است، مطلبی ارائه نمی کند.

کتاب دیگری که می توان به آن اشاره کرد، کتاب *تصوف از جان. سبحان*^۱ است که در آن به تصوف و طریقت های صوفیانه و تاریخ شکل گیری و هم چنین اولیا و مشایخ آنان در شبه قاره پرداخته و در فصلی از این کتاب به بحث درباره ی شباهت های تصوف اسلامی و عرفان هندویی می پردازد.

کتاب دیگر *اسلام در هند از مورای تیتوس*^۲ می باشد که نویسنده در این کتاب به علل گسترش اسلام از نظر اجتماعی در هند و همچنین طریقت های صوفیانه پرداخته است. هم چنین رساله دکتری آقای حجه الله ایزدی با عنوان *جستجوی علل مؤثر گسترش اسلام در شبه قاره هند نیز حاوی مطالبی در ارتباط با موضوع این پژوهش است.*

نگارنده این رساله در بخشی از فصل پنجم آن نقش عرفا و صوفیه را به عنوان یکی از عوامل فرهنگی گسترش اسلام در هند مورد بررسی قرار داده است. با توجه به این که ایشان به طور

^۱ .Joun Subhan ,Sufism

^۲ . Murray. Titus

گذرا به بحث گسترش اسلام توسط صوفیه در هند پرداخته اند، مجال بحث تفصیلی در این خصوص گشوده است.

مقاله «تصوف در هند» نوشته ی آقای دکتر حجت الله جوانی که در *دانشنامه جهان اسلام* به چاپ رسیده به ظهور تصوف در هند و همچنین ورود صوفیان به این شبه قاره می پردازد و در ادامه به سلسله های مهم صوفیه و مشایخ آن ها و نوع زندگی ایشان در خانقاهها و نحوه تعامل صوفیه با فقها و سلاطین اشاره شده است که بسیار مفید است ، اما با توجه به این موضوع که در این مقاله به اختصار درباره این موضوعات اشاره شده است ، مجال تحقیق در این باب باز است که در این پژوهش به آن پرداخته شده است .

در قسمت دوم این مقاله که توسط گروه عرفان و فلسفه نگاشته شده است به خدمات صوفیه در گسترش اسلام و همچنین تأثیرگذاری تصوف اسلامی بر آیین هندو اشاره گردیده است. مقاله ی دیگر، مقاله «اسلام در هند» در *دائرة المعارف بزرگ اسلامی* است که توسط آقای دکتر مجتبابی نوشته شده است، این مقاله به نفوذ شعر و ادب صوفیانه و معارف خانقاهی در گرایش مردم هندو به اسلام اشاره می کند در این پژوهش به توضیح و بررسی آثار نوشته شده توسط صوفیه پرداخته می شود.

روش شناسی پژوهش

روش کار در این پژوهش روش علی- تاریخی است. این روش، نوعی مشاهده غیرمستقیم با تکیه بر مدارک و اسناد و نوشته ها در منابع اولیه و تحقیقات جدید است . گردآوری اطلاعات در این پژوهش براساس تحقیق کتابخانه ای وبا استفاده از فیش تحقیق بوده است.

نقد و بررسی منابع

به طور کلی منابع مربوط به این پژوهش را می توان به چهار دسته تقسیم نمود که اجمالاً چند نمونه از مهم ترین آن ها مورد بررسی قرار می گیرد.

۱- کتب تاریخی

هرچند مؤلفان این کتب معمولاً در پی درج اخبار و روایات مربوط به حوادث سیاسی و نظامی بوده اند، اما تأمل در لا به لای برخی از روایات آن ها، این امکان را برای ما فراهم می کند که به برخی از زوایای زندگی و فعالیت های صوفیه در شبه قاره هند دست یابیم. مهم ترین این کتب ها عبارتند از:

تاریخ فیروزشاهی: این کتاب از مآخذ مهم در تاریخ سلاطین دهلی و رویدادهای ۹۵ ساله پادشاهان آن سرزمین است، یعنی از آغاز سلطنت غیاث الدین بلبن (۶۴۴ ق) تا ششمین سال سلطنت فیروزشاه (۷۵۸ ق). ضیاءالدین برنی تألیف این کتاب را در سن هفتاد سالگی آغاز کرد و پس از مرگ سلطان محمد تغلق، کتاب را مرتب و به نام فیروزشاه کرد. وی در تاریخ فیروزشاهی، اقدامات هشت تن از پادشاهان را براساس معیارهای خود دقیقاً ارزیابی کرده است. این کتاب علاوه بر رویدادها و احوال پادشاهان مطالب سودمندی درباره شخصیت های مشهور، شاعران و عارفان دارد.

تاریخ مبارک شاهی: این کتاب تألیف احمدبن یحیی سهرندی در قرن نهم هجری است. این کتاب تاریخ پادشاهان دهلی از ابتدای قرن هفتم تا نیمه قرن نهم است و مؤلف آن را به معزالدین مبارک شاه (حک ۸۳۷) دومین پادشاه از خاندان سیدها تقدیم کرده است و آن را به نام وی تاریخ مبارک شاهی نامیده است. سرهندی بسیاری از حوادث را از نزدیک مشاهده کرده و برخی از آن ها را شنیده است. مطالب او را مورخان بعدی همچون مؤلف فرشته و منتخب التواریخ عیناً در کتاب های خود تکرار کرده اند.

تاریخ فرشته: این کتاب تألیف محمدبن قاسم هندوشاه استرآبادی معروف به فرشته است و مشتمل است بر مقدمه ای بر کیفیت ورود اسلام به هندکلیاتی در آیین و آداب هندوان و تاریخ اساطیری هند، دوازده مقاله و یک خاتمه. مطالب این کتاب شرح وقایع مربوط به سلاطین هند از

ورود غزنویان تا سال ۱۰۳۳ می باشد. مؤلف در مقاله دوازدهم این کتاب به شرح حال صوفیان و مشایخ شبه قاره هند پرداخته است.

۲- تذکره ها

موضوع این دسته از کتاب ها، همان طوری که از عنوان آن پیداست، زندگی نامه بزرگان و مشایخ صوفی است. این آثار علاوه بر آن که افکار و احوال مشایخ صوفیه و اوضاع خانقاه های آنان را در دوره های مختلف به ما عرضه می دارد، اطلاعات تاریخی و اجتماعی بسیاری در اختیار ما می نهد. در زیر اجمالاً به چند مورد از کتبی که در این پژوهش بیشتر مورد استفاده قرار گرفته اشاره می شود.

نفحات الانس: این کتاب معروف ترین اثر منثور مولانا عبدالرحمان جامی (م. ۸۹۸ ه.ق) است که از مهم ترین منابع در احوال عارفان و صوفیان مسلمان هند، خراسان، عراق و مصر محسوب می شود. این اثر در واقع گزیده ای از بیشتر آثار معروفی است که پیرامون تصوف اسلامی و صوفیان به زبان فارسی و عربی پدید آمده است و مشتمل بر شرح احوال نخستین کسی که به صوفی شهرت یافته تا روزگار مؤلف می باشد.

سیر الاولیاء: تألیف محمد بن مبارک علوی کرمانی (م. ۷۷۰ ه.ق) است. این کتاب مشتمل برده باب است، که در این باب ها، علاوه بر شرح حال بزرگان و مشایخ چشتیه به برخی از مسائل در حوزه تصوف نیز همچون: فرائض مرشد و مرید، عشق حقیقی، مشاهده حق، سماع و... پرداخته است. سیر الاولیاء قدیمی ترین کتاب شرح حال صوفیان هند است و در آن تصویر جامعی از طرق زندگی فردی و جمعی صوفیان در قرن های هفتم و هشتم ارائه می شود.

اخبار الاخیار فی اسرار الابرار: تألیف عبدالحق محدث دهلوی (م. ۱۰۴۹) است. او در این کتاب شرح حال ۲۳۰ تن از صوفیان سرزمین هند را ذکر کرده است و در آخر هم شرح حال خود و پدرش را آورده است.

سفینه الاولیاء: این کتاب تالیف محمد داراشکوه می باشد که آن را در سال ۱۰۴۹ هجری قمری تألیف نموده و در آن مؤلف ضمن شرح حال بزرگان و مشایخ صوفی معمولاً سال تولد و وفات آن ها را نیز مشخص کرده است.

خزینة الاصفیاء: این کتاب نوشته غلام سرور لاهوری (۱۸۳۷ - ۱۸۹۰) است و شامل شرح اجمالی اکابر دینی و مشایخ صوفیه و عرفای هند و ایران می باشد. نویسنده کتاب را به هفت مخزن مرتب نموده است مخزن اول در شرح حال اجمالی پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) و سپس به ترتیب به طریقت های چشتیه نقشبندیه سهروردیه پرداخته است. مخزن هفتم نیز مشتمل بر شرح حال همسران و دختران پیامبر و جمعی از بانوان عارف می باشد.

۳- ملفوظات

این دسته از کتاب ها شامل سخنان و مجالس مشایخ بزرگ صوفیه است که برای مریدان و دیدار کنندگان ایراد می شد. این کتاب ها بیشتر به شرح حال مختصری از زندگی شیخ، تعالیم عمده، کرامات و نوع مراقبه و ریاضات وی می پردازد. معتبرترین این دسته از کتاب ها آن هایی است که بلافاصله پس از ایراد سخنان پیر ثبت شده و تاریخ هم دارد. البته به نظر می رسد گاهی نویسندگان این دسته از کتاب ها در مورد کرامات شیوخ کمی مبالغه نموده اند. مشکل عمده این کتاب ها این است که به اوضاع اجتماعی عصر خود و هم چنین زائران خانقاه ها نپرداخته اند.

فوائد/الفؤاد (ملفوظات شیخ نظام الدین اولیاء): این کتاب توسط امیرحسن دهلوی (م. ۷۳۷) نگاشته شده است و حاوی پنج جلد و صد و هشتاد و هشت مجلس از گفتار و کردار نظام الدین اولیای بدایونی (م. ۷۲۵ هـ.ق) از سال ۷۰۷ تا ۷۲۲ هـ.ق است که برخی از آن ها به نظر خود نظام الدین رسانده شده است. بخشی از این کتاب مربوط است به مباحث تصوف و طریق